

Екон. вісн. ун-ту. – Переяслав-Хмельницький. – 2011. – №17/2. – с. 54–59. 7. Шкарлет С. М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : моногр. / С. М. Шкарлет. – К.: Кн. вид-во НАУ, 2007. – 436 с.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СОЗДАНИЯ СОБСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Рассмотрены возможные варианты обеспечения экономической безопасности предприятия, обосновано целесообразность создания собственной службы безопасности.

THEORETICAL ASPECTS OF CREATION OF OWN SECURITY OF ENTERPRISE SERVICE

In the article the possible variants of providing of economic security of enterprise are considered and expediency of creation of own security service is reasonable

Стаття надійшла 02.07.2012

УДК 658.36.76

О. М. Кавин

Українська академія друкарства

ГНОСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Досліджується сутність поняття «стійкість» як підґрунтя для формування та управління економічною стійкістю підприємства.

Стійкість, стабільність, економічна стійкість, рівновага

Широке інтегрування національної економіки у світовий економічний простір суттєво вплинуло на процес функціонування первинної ланки економіки – підприємств, що не могло не позначитися на результатах їхньої діяльності. Так, за офіційними даними Держкомстату України, у січні–серпні 2011 р. частка збиткових підприємств досягла 43,6%, а загальна сума збитків – 42505,7 млн грн [12]. Причиною цього негативного явища насамперед можна вважати суттєву відмінність у діяльності в умовах ринкової економіки порівняно з плановою, коли централізоване регулювання було замінене економічною свободою в сукупності з відповідальністю за кожне прийняте рішення. Унаслідок цього в умовах кризового стану національної економіки і нестабільності зовнішнього середовища для кожного підприємства, аби вижити та відновити

успішне функціонування, пріоритетним повинно стати забезпечення власної економічної стійкості.

Стійкість є підґрунтям для стабільного функціонування підприємства в ринкових умовах, що дозволяє йому незначно відхилитися від свого стану та повертатись у вихідне становище після впливу несприятливих чинників. Саме тому дослідження сутності економічної стійкості підприємства і шляхів її забезпечення стає одним з головних завдань на мікрорівні.

Питанням економічної стійкості підприємства приділяли значну увагу провідні вчені Н. Алексеєнко, О. Ареф'єва, С. Бараненко, О. Василенко, А. Воронкова, В. Дикань, О. Зайцев, О. Зеткіна, В. Іванов, О. Кизим, Г. Козаченко, Л. Костирко, А. Кучерявий, Г. Мохонько, Н. Сабанчієва, А. Севастьянов, Т. Сухорукова, Н. Шандова, В. Шеметов та ін. Усі вони розглядали економічну стійкість підприємства та способи забезпечення останньої в рамках спеціальних наукових досліджень, приділяючи увагу тим чи іншим аспектам його діяльності. Водночас, незважаючи на загально визнаність необхідності переходу до стійкого розвитку і забезпечення стійкості підприємства, саме поняття стійкості в економічній науці не має чіткого та єдиного визначення, оскільки кожний науковець досліджує лише деякий її аспект.

Метою статті є дослідження сутності поняття «стійкість» як основи забезпечення економічної стійкості підприємства та визначення її ключових параметрів у сучасних умовах.

Функціонування підприємств в умовах ринкової економіки, що характеризується високим рівнем невизначеності та постійною змінністю, суттєво відрізняється від їхньої діяльності в умовах плановості, коли зовнішнє середовище достатньо стабільне і прогнозоване, а функції контролю й регулювання закріплюються за відповідними органами державного управління.

На сучасному етапі взаємодію системи управління підприємства із зовнішнім середовищем можна охарактеризувати як складну й невизначену, обумовлену дією кількох чинників, до яких слід віднести:

складність і непрогнозованість змін зовнішнього середовища;

відсутність на підприємствах цілісної системи діагностики зовнішнього середовища;

не застосування для цілей управління підприємством аналізу сильних і слабких сторін, що унеможливує проведення чіткої та всебічної оцінки рівня економічної стійкості;

відсутність орієнтації на гармонізацію інтересів підприємства з теперішнім і прогнозованим станом зовнішнього середовища, зокрема з інтересами споживачів, постачальників, конкурентів, інвесторів, суспільства загалом. Це важливо з тієї точки зору, що підприємство може бути економічно стійким, якщо його інтереси не суперечать інтересам суб'єктів зовнішнього середовища.

Важливість забезпечення стійкості в сучасних умовах для вітчизняних підприємств обумовлена ще й тим, що стійкість — одна з найважливіших ха-

ракртеристик поведінки відособленої, автономно функціонуючої системи щодо зовнішніх умов, в яких вона існує. У загальному розумінні «стійкість» трактується як властивість системи так реагувати на зміни (вплив) зовнішнього середовища, щоб не лише генерувати чинники, які спричинять її врівноважений стан, а й забезпечувати подальший розвиток [8]. Таке визначення, на нашу думку, доцільно доповнити ще й необхідністю узгодження інтересів підприємства та зовнішнього середовища. Відповідно до вищезазначеного, можна стверджувати, що найважливішим завданням будь-якої соціально-економічної системи, зокрема й підприємства, є забезпечення стійкого, збалансованого функціонування та розвитку.

Щодо проблеми стійкості, то й досі існує багато спірних і невирішених питань. Її теоретико-методологічні аспекти і практичний фінансово-економічний механізм реалізації залишаються несистематизованими, фрагментарними, що є наслідком запозичення термінологічного апарату в основному з англійської літератури та неповної з'ясованості економічної природи цього явища. З огляду на зазначене, розглянемо етимологію споріднених понять – стійкість, стабільність, рівновага.

Поняття «стійкість» застосовують у багатьох науках, зокрема в математиці, фізиці, механіці, теорії клімату і циркуляції атмосфери й океану, біології, медицині, теорії організації та економіці. Декілька століть представники різних галузей науки вивчають стійкість тіл, речовин, механізмів і систем щодо дії зовнішніх і внутрішніх сил, досліджують стійкість їх руху в просторі й часі. У багатьох сучасних дослідженнях наголошується, що вивчення чинників стійкості – найраціональніший шлях пізнання сучасних систем будь-якої природи і будь-якого рівня.

Stability – у перекладі з англійської «стабільність, стійкість» – абсолютно однакові поняття, що означають постійність, міцність положення якої-небудь системи. Таке трактування досліджуваних понять подано і в тлумачному словнику С. Ожегова та Н. Шведової [14]. У свою чергу, у тлумачному словнику української мови поняття «стійкий» означає здатний витримати зовнішній вплив, протидіяти чомусь; здатний зберігатися, існувати в несприятливих умовах; який не піддається сторонньому, переважно негативному, впливу; для якого характерні стабільність, постійність; сталий [7]. Термін «стійкість» поєднує також категорії сталість і стабільність. Тому, кажучи про стійкість об'єкта чи системи, необхідно розуміти, що цей об'єкт або система здатні протидіяти негативному зовнішньому впливу, зберігати той самий склад, розмір і форму протягом тривалого часу й забезпечувати незмінність їхніх характеристик і властивостей.

У науковій літературі доволі багато трактувань стійкості. Так, Дж. Касті вважав, що слово «стійкість» означає щось (може бути система) здатне реагувати на зміни в навколишньому середовищі (наприклад, збудження, випадкові перешкоди) і, як і раніше, зберігати приблизно ту саму поведінку протягом ви-

значеного (можливо нескінченного) періоду часу. Автор розрізняв дві категорії поняття «стійкість»: 1) класичну, що використовується для позначення дослідження результатів зовнішніх впливів на фіксовані системи; 2) структурну, за допомогою якої виявляються якісні зміни в траєкторії руху при зміні самої системи [4].

Вивчаючи стійкість системи, Е. Левицький зазначав: «Стійкість системи є основною, якісною характеристикою її поведінки. Стійкість звичайно розглядається стосовно стану рівноваги системи». За Л. Лопатниковим, стійкість системи – це спроможність динамічної системи зберігати рух за наміченою траєкторією (підтримувати намічений режим функціонування), незважаючи на збудження, що впливають на неї [4].

Науковці Т. Клебанова, Н. Дубровіна та О. Полякова доводять, що система через стійкість або стабільність при виникненні збурення, яка злегка виводить систему з рівноваги, прагнучиме колишнього стану [5]. Схожої думки дотримується і дослідник Л. Карась, оскільки в його трактуванні «стійкість або стабільність – це здатність повертатися в деякий стійкий стан після порушення останнього під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників» [3]. Учений Р. Пастернак-Таранушенко вказує, що стабільність базується на забезпеченості необхідними ресурсами, а економічна безпека – на їх достатній кількості [9].

Отже, сутність поняття «стійкість» відображає постійність стану, сталість певних параметрів і стабільність руху. У дещо ширшому розумінні цей термін означає здатність системи виконувати свої функції всупереч дії зовнішніх і внутрішніх чинників та шляхом узгодження інтересів.

На наступному етапі дослідження нами було узагальнено матеріали щодо можливих варіантів класифікації стійкості соціально-економічної системи. Дослідження стійкості, як однієї з основних якісних характеристик системи, здійснюється за допомогою теорії організації, засновником якої вважають російського вченого, лікаря, філософа та економіста А. Богданова, котрий у праці [1], присвяченій вивченню внутрішньої будови та законів еволюції організаційних структур, розглядає кількісну і структурну стійкість системи.

Кількісна стійкість передбачає, що стійкішою відносно зовнішнього середовища є така система, яка має більше елементів, тобто володіє більшою кількістю активностей-спротивів, котрі протидіють цьому середовищу. Позитивний підбір спонукає до зростання цієї кількісної стійкості, а негативний – до її зменшення, адже перший визначається як перевага асиміляції над деасиміляцією, тобто як зростання суми елементів комплексу, другий – протилежний цьому. Проте дійсна, практична стійкість системи залежить не лише від сконцентрованих у ній активностей-спротивів, але й від способу їх поєднання, від характеру їхніх організаційних зв'язків, тобто від структурної стійкості системи. Загальна стійкість системи щодо зовнішнього середовища є результатом часткових стійкостей різних частин цієї системи відносно спрямованих на них

впливів. Отож, важливо вивчати зв'язок між стійкістю окремих частин і стійкістю системи загалом [1].

У сучасній теорії організації, крім структурної та кількісної стійкості, виокремлюють функціональну, суть якої полягає в забезпеченні постійної реалізації процесів, операцій і завдань, пов'язаних з логікою функціонування системи. Здатність системи зберігати функціональну стійкість забезпечується екстенсивними та інтенсивними чинниками [10].

Наступним кроком стало визначення суті стійкості в діяльності підприємства. Класичне визначення стійкості на мікрорівні лежить в основі робіт А. Колобова, який вважає, що під стійкістю підприємства слід розуміти діяльність господарюючого суб'єкта, спрямовану на отримання прибутку в розмірі, достатньому для постійного нарощування стратегічного потенціалу і конкурентної переваги підприємства, тобто такого, що забезпечує грошові потоки на рівні, котрий перевищує «фізіологічний мінімум» [13]. Так само основний акцент на фінансову складову стійкості роблять такі учені, як В. Долятовський, І. Касаков, І. Коханенко, А. Шахненко та Я. Гамалей, на погляд яких підприємство є стійким, якщо рівень прибутку достатній для здійснення обов'язкових платежів підприємства і реалізації поставлених цілей [2]. Дещо іншої точки зору дотримується Г. Чернова, яка доводить, що стабільність функціонування об'єкта господарської діяльності залежить від забезпеченості необхідною кількістю матеріальних, фінансових, трудових і часових ресурсів [17], а під стабільним функціонуванням необхідно розуміти здатність досліджуваного об'єкта оптимально використовувати свої ресурси, швидко й ефективно реагувати на зміни навколишнього середовища.

На думку О. Крайник та З. Клепікова, економічна стійкість комерційної організації відображає її виробничо-економічний потенціал, міру збалансованості елементів (функціональних і виробничих підрозділів), рух ресурсів за часом, обсягами й напрямками з визначенням становища суб'єкта на ринку і, залежно від цього, конкурентних переваг та можливостей у конкурентній боротьбі [6].

Слід зазначити, що під економічною стійкістю підприємства водночас з вищевикладеними точками зору розуміють комплекс властивостей організаційної, інноваційної, логістичної, виробничої, фінансово-кредитної діяльності в їх взаємодії і взаємовпливі, а також кількості вироблюваної продукції та її новаторські властивості, науково-технічну розвиненість матеріальної бази, стабільність усього спектра ресурсного забезпечення, розвиненість кадрового й інтелектуального потенціалів, наявність інноваційного менеджменту. Тобто, її можна трактувати як захищеність усіх складових діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища і здатність до швидкого усунення різноманітних загроз, пристосованість до зовнішніх умов [16].

Узагальнюючи процитовані трактування щодо суті поняття «економічна стійкість підприємства», потрібно підкреслити, що стійкість підприємства

як складної соціально-економічної системи – це якісна характеристика його стану, індикатор «здоров'я» й запорука життєдіяльності в конкурентному середовищі, основа для стабільного розвитку в довгостроковому періоді.

Забезпечення економічної стійкості підприємства безпосередньо пов'язане зі станом рівноваги. Так, *equilibrium* (у перекладі з англійської «рівновага») – стійке співвідношення між чим-небудь. У тлумачному словнику [7] подано таке визначення цього терміну: 1) стан спокою, в якому знаходиться будь-яке тіло, система під впливом рівних, протилежно спрямованих сил; 2) стійке співвідношення між чим-небудь... Отже, стійкість, як якісна характеристика системи, відображає можливість збереження системи в стані рівноваги або її здатність врівноважуватися після будь-якого впливу.

Узагальнене визначення поняття «стійкість» стосовно стану рівноваги динамічної системи запропонував А. Ляпунов. Рівноважний стан, на думку цього вченого, буде стійким, якщо для будь-якої заданої області припустимих відхилень від стану рівноваги (область ϵ) можна зазначити таку область σ (яка є станом рівноваги), за якої траєкторія будь-якого руху, розпочатого в області σ , ніколи не досягне межі області ϵ [4].

Попри наявність чіткого взаємозв'язку між стійкістю та рівновагою, слід зауважити, що рівновага, включаючи поняття динамічної рівноваги, є вузким поняттям порівняно зі стійкістю. Більше того, рівновага є однією з основних умов стійкості [11].

Узагальнюючи проведені дослідження, потрібно ще раз підкреслити, що забезпечення економічної стійкості як процесу є тим новим елементом сучасного менеджменту підприємств, без реалізації якого не можливий стійкий розвиток підприємства. Саме тому вирішення проблеми забезпечення економічної стійкості підприємства передбачає формування такого управлінського процесу, який, з одного боку, деталізував би чинники впливу на кінцевий результат і в такий спосіб визначав доцільні напрями регулюючого впливу, а з другого, — сприяв би оцінюванню ефективності заходів, вжитих з цією метою. Унаслідок цього економічну стійкість підприємства треба розглядати як практичне використання таких принципів сучасного менеджменту: своєчасна реакція на зміни в зовнішньому середовищі, бачення підприємства, ситуаційний підхід до управління з метою адаптації підприємства до умов існування [15].

Таким чином, для формування базових засад здійснення управління економічною стійкістю підприємства, що в сучасних умовах є пріоритетним для забезпечення його функціонування та розвитку, було досліджено природу й суть поняття «стійкість» та споріднених категорій «стабільність» і «рівновага». На нашу думку, управління економічною стійкістю потрібно розглядати як невід'ємну частину системи управління, спрямовану на взаємоузгодження інтересів підприємства та навколишнього середовища, протидію зовнішнім і внутрішнім загрозам його функціонування, підтримку стану найефективнішо-

го використання всіх видів ресурсів та забезпечення сталого розвитку. Відповідно до цього важливим завданням подальших досліджень є розроблення та удосконалення наявних механізмів управління економічною стійкістю на мікрорівні з урахуванням поточних умов функціонування й стану національної економіки.

1. Богданов А. А. Тектология: (Всеобщая организационная наука). В 2-х кн.: Кн. 1. / Редкол. Л. И. Абалкин (отв. ред.) и др./ Отд-ние экономики АН СССР. Ин-т экономики АН СССР. — М.: Экономика, 1989. — 304 с. 2. Долятовский В. А. Методы эволюционной и синергетической экономики в управлении : моногр. / Долятовский В. А., Аксаков И. А., Коханенко И. К. — Отрадная: РГЭУ–ИУБиП–ОГИ, 2001. — 577 с. 3. Карась Л. Принятие управленческого решения с учетом риска / Л. Карась // Проблемы теории и практики управления. — 1993. — № 3. — С. 69–71. 4. Кизим М. О. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства : моногр. / Кизим М. О., Забродський В. А., Зінченко В. А., Копчак Ю. С. — Х.: Видавн. дім «ИНЖЕК», 2003. — 144 с. 5. Клебанова Т. С. Моделирование экономической динамики / Клебанова Т. С., Дубровина Н. А., Полякова О. Ю. и др. — Х.: Изд. дом «ИНЖЭК», 2004. — 244 с. 6. Крайник О. П. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / О. П. Крайник, З. В. Клепікова. — Львів: ДУ «Львівська політехніка», К.: Дакор, 2000. — 260 с. 7. Новый тлумачний словник української мови: у 4-х т. Т.4. Уклад.: проф. В. В. Яремко, канд. філол. наук О. М. Сліпушко. — К.: Аконті, 1998. — 944 с. 8. Островська О. А. Модель ідентифікації стійкості фінансового стану підприємства / О. А. Островська // Економіка Крима. — 2003. — №8. — С. 55–60. 9. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави: проблеми та механізми їх розв'язання / Г. Пастернак-Таранушенко // Вісн. НАН України. — 1998. — № 11-12. — С. 67–71. 10. Подлесных В. И. Теория организации : учеб. / В. И. Подлесных. — СПб.: Издат. дом «Бизнес-пресса», 2003. — 336 с. 11. Равновесие и неравновесие социально-экономических систем / под ред. акад. А. И. Добрынина, проф. Д. Ю. Миропольского. — СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 1998. — 342 с. 12. Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О. Г. Осауленка; Держкомстат України. — К.: Техніка, 2011. — 566 с. 13. Стратегическое управление организационно-экономической устойчивостью фирмы: Логистикоориентированное проектирование бизнеса / под ред. А. А. Колобова, И. Н. Омельченко. — М.: Изд-во МГТУ им. Н. Э. Баумана, 2001. — 600 с. 14. Толковый словарь русского языка [Электронный ресурс] / С. Ожегов, Н. Шведова. — Режим доступа: <http://ozhegov.info/slovar/> 15. Управление организацией / под. ред. Поршнева А. Г., Румянцевой З. П., Саломатина Н. А. — М.: ИНФРА-М, 1998. — 669 с. 16. Фоломев А. Н. Економічна стійкість – комплексний аналіз / А. Н. Фоломев, Г. Н. Ветчінов // Економіка АПК. — 2006. — №6. — С. 56–64. 17. Чернова Г. В. Практика управления рисками на уровне предприятия / Г. В. Чернова. — К., 2000. — 164 с.

ГНОСЕОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Исследуется сущность понятия «устойчивость» как основы для формирования и управления экономической устойчивостью предприятия.

EPISTEMOLOGICAL FOUNDATIONS OF ECONOMIC VIABILITY

The paper investigates the essence of the concept of «sustainability» as a basis for the development and management of economic stability enterprise.

Стаття надійшла 26.11.2012

УДК 65.012.8

*І. Я. Бурда**Українська академія друкарства***МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ
ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ**

На основі обґрунтування взаємозв'язку між кадровою політикою та кадровою безпекою розроблено механізм гарантування кадрової безпеки підприємства.

Безпека, кадри, персонал, політика, суб'єкти, об'єкти

Сучасний етап суспільної еволюції на перший план висуває людину як найцінніший ресурс, здатний формувати нові знання як основу для більш раціонального використання лімітованих природних ресурсів і забезпечити досягнення умов сталого розвитку. На мікрорівні людина, виконуючи функції персоналу певного підприємства, стає найважливішим інструментом, який забезпечує високу ефективність діяльності та досягнення місії. Зазначене знаходить підтвердження в структурі довгострокових інвестицій в економічно розвинених країнах, де сьогодні переважають вкладення не в нове обладнання і технології, а в підготовку та розвиток наукового, технологічного й управлінського персоналу. Наприклад, в Японії на нові технології й устаткування витрачається 8% ВВП, а на освіту і перепідготовку персоналу – 16%, у США ця частка становить 20% ВВП. Водночас персонал впливає на всі сфери життєдіяльності підприємства, виконуючи роль як об'єкта, так і суб'єкта економічної безпеки, вимагаючи розроблення та реалізації спеціального механізму управління кадровою безпекою [2].

Розробці питань щодо підтримки достатнього рівня економічної безпеки підприємства багато уваги приділяють вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема, Л. Абалкін, В. Абрамов, В. Андрійчук, О. Ареф'єва, О. Барановський, О. Білорус, З. Варналій, О. Власюк, В. Воротін, Т. Васильців, В. Горбулін, В. Дикань, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, О. Захаров, Н. Куркін, О. Ляшенко, В. Мунтіян, Є. Олейніков, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, Н. Реверчук, В. Тамбовцев, М. Флейчук, О. Черняк, М. Швець, В. Щелкунов, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шликов, О. Шляйфер та інші. Однак проблемам кадрової безпеки нині приділяється доволі мало уваги, попри те, що саме кадрова безпека набуває особливої важливості та є однією з умов життєздатності і конкурентоспроможності підприємства.

Метою цієї статті є розроблення та обґрунтування теоретичних позицій механізму забезпечення кадрової безпеки відповідно до кадрової політики, що застосовує в своїй діяльності певне видавництво чи поліграфічне підприємство.